

4. Rahvusvaheline raamistik vabaühenduste inimõigustealasele tööle

ÜRO on maailma mastaabis andnud inimõiguste edendamisse ja järgimisse suure panuse. Konkreetse vahendina on ÜRO-s kasutusele võetud üldine perioodiline ülevaatus (*Universal Periodic Review*), millega analüüsitakse iga nelja aasta tagant kõigi 193 ÜRO liikmesriigi inimõigusi puudutavaid andmeid (igal aastal hinnatakse 48 riiki). Ülevaatused teeb ÜRO Inimõiguste Nõukogu, mis on 47 liikmesriigist koosnev valitsustevaheline keham, mille ülesanne on kaitsta ja edendada inimõigusi kogu maailmas. Ka Eesti kuulus ÜRO Inimõiguste Nõukogusse aastatel 2013–2015, keskendudes naiste ja laste õigustele, sooaspekti arvestamisele konfliktilahenduses, võitlusele karistamatuse vastu, põlisrahvaste õigustele ning väljendus- ja internetivabadusele.

Eesti esimene üldine inimõiguste perioodiline ülevaatus ÜRO Inimõiguste Nõukogus toimus 2011. aastal, teine 2016. aastal ja kolmas 2021. aastal. Nagu eespool on mainitud, esitasid inimõigustega tegelevad vabaühendused viimase ülevaatusel jaoks võrdse kohtlemise võrgustikuga ühisaruande. Selle aruande koostamisse kaasati ka Eesti elanikke: võrdse kohtlemise võrgustiku eestvedajad külastasid Raplat, Narvat, Kuressaaret, Pärnut ja Tapat ning kohtusid kohalike elanike ja omavalitsuste esindajatega. Informatsiooni koguti ka veebiküsitluse abil, millele sai vastata eesti, vene ja inglise keeles. Ühisaruandes anti ülevaade ja soovitused järgmistel teemadel: vaenu õhutamine ja vaenukuriteod, diskrimineerimine, vabad valimised, kogunemis- ja ühinemisvabadus, inimõiguste institutsioonid, pagulased ja varjupaigataotlejad, naised, puuetega inimesed, LGBTI-inimesed, lapsed ja noored, veganid ja võrdne kohtlemine. Kuna vabaühendused ei olnud 2011. ega 2016. aastal oma aruannet esitanud, toimus 2021. aastal aruande esitamisega oluline edasimineku, sealjuures oli läbi mõeldud Eesti elanike kaasamine info kogumisse. Eesti vabaühendustel pole sarnaste variraportite koostamisega pikaajalisi kogemusi, seetõttu saab seda edasiminekut vaadata märgilise arenguna inimõigustega tegelevate vabaühenduste tegevuses.

Vabaühendused on esitanud variraporteid ka teiste konventsioonide täitmise kohta, näiteks 2015. aastal esitas Lastekaitse Liit oma aruande ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta.¹ Ka tol korral kaasati mitmed vabaühendused ühiste seisukohtade kujundamisse. 2019. aastal esitas Eesti Puuetega Inimeste Koda variraporti ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise kohta.² Lisaks sellele, et variraportid annavad olulist lisainfot inimõiguste olukorra kohta Eestis, on need aidanud ka suurendada vabaühenduste koostööd ja teadlikkust üksteise tööst ning arusaama valdkondlikest seostest.

2007. aastal loodi Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, mille eesmärk on aidata tõhusamalt edendada ja kaitsta põhiõigusi kogu Euroopa Liidus.³ Põhiõiguste Amet kogub informatsiooni, esitab arvamusi ja toob esile häid praktikaid, suhtleb vabaühendustega ja avaldab aruandeid, et pakkuda põhiõiguste küsimustes abi ja teadmisi ning aidata tegevuskavade kujundamisel. Kuni 1. novembrini 2022 kuulub Põhiõiguste Ameti võrgustikku FRANET Eesti Inimõiguste Keskus koos Poliitikauuringute Keskusega Praxis. Nelja aasta jooksul tehakse uuringuid mitmesugustel põhiõiguste teemadel, alates väljendusvabadusest ja privaatsusest kuni võrdse kohtlemiseni. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti aruanded on olnud vabaühendustele hea tööriist inimõiguste eest seismisel, kui Eestis puudusid andmed või ei uuritud eri vähemusgruppide olukorda. Sellisel juhul on olnud võimalik toetuda ameti andmetele ja soovitudele.

Rahvusvahelised katusorganisatsioonid on kohalikele inimõigusorganisatsioonidele sageli märkimisväärseks toeks, mis tähendab, et võrgustumine ei toimu üksnes riigisisel tasandil, vaid ka Euroopa Liidu tasandil ja üle maailma.⁴ Omavahel jagatakse kogemusi, teadmisi ja ressursse ning selle kaudu õpitakse üksteiselt ja samas tugevdatakse oma kohalikku inimõiguste edendamise tööd. Näiteks Eesti LGBT Ühing kuulub üleeuroopalisse organisatsiooni ILGA-Europe, mis omakorda kuulub ülemaailmsesse organisatsiooni ILGA World. Eesti Pagulasabi kuulub mitmesse Eesti-sisesesse võrgustikku ja ka rahvusvahelistesse võrgustikesse, sealhulgas näiteks Euroopa rassismivastasesse võrgustikku ehk ENAR-isse (European Network Against Racism).

Algselt olid rahvusvahelised katusorganisatsioonid eelkõige õppimise ja abisaamise koht, kus vabaühendused omandasid oskusi poliitikakujundamises osalemiseks ja kaasärääkimiseks, oma sihtgruppide esindamiseks ja koondamiseks. Praeguseks on kodanikuühiskonna ja vabaühenduste arengu tulemusena Eesti vabaühendustel juba ka võimalus enda kogemustele ja teadmistele tuginedes toetada teisi riike. Muu

hulgas tehakse küllalt palju arengukoostööd ja antakse humanitaarabi, näiteks Eesti Pagulasabi pakub teiste seas humanitaarabi Ukrainas, Gruusias ja Liibanonis, MTÜ Mondo teeb arengukoostööd näiteks Ghanas, Keenias ja Ugandas.

- [1](#)Aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. Eesti valitsusväliste organisatsioonide täiendused, kommentaarid ja ettepanekud. Lastekaitse Liit 2015. – <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/%c3%9cRO-LAPSE-%c3%95IGUSTE-KONVENTSIOONI-T%c3%84IENDAV-ARUANNE.pdf> (08.11.2021).
- [2](#)EPIKoda kaitseb ÜRO-s puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraportit. –<https://epikoda.ee/uudised/epikoda-kaitseb-uro-s-puuetega-inimeste-oiguste-konventsiooni-taitmise-variraportit> (08.11.2021).
- [3](#)Nõukogu määrus (EÜ) nr 168/2007 15. veebruar 2007, millega asutatakse Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet [2007] – ELT L53/1.
- [4](#)Ruzza, C. Civil Society Actors and EU Fundamental Rights Policy: Opportunities and Challenges. Human Rights Review 2014/15 (1), lk 69.